

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כ, תשכ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

וכו' = וגו' לציון קיצור של פסוק

אף על פי שמקובל בדורות אחרונים להבדיל בין ציון קיצור של פסוק, שקיצוהו וגו' ובין קיצור של מאמר חז"ל וכיוצא בו, שקיצוהו וכו', אין הדבר אלא קביעתם של אחרונים, אבל הראשונים לא הבדילו בין פסוק לבין מאמר.

ומכריעה דרכו של הרמב"ם בקטעים שהגיעו אלינו מגוף כתב-ידו. כגון מפירוש המשנה, מהדורת ששון ובתרגום העברי של קאפח בהקדמתו למשנה ובגוף הפירוש, ונלאיתי לצייץ אך את העמודים; וכן בפסחים, מהדורת טולידאנו; בהלכות הירושלמי, מהדורת ליברמן, עמ' לה, לברכות פ"ה, א, ובתצלום, שם עמ' [עג]; בקטעי מורה נבוכים, כגון זה שנדפס ב"Jewish Encyclopedia" כרך ט, עמ' 75 = הירשפלד, JQR, כרך טו, עמ' 691 (= ששון במהדורת פירוש המשניות, כרך א, עמ' 48—51); וכגון זה שנדפס ע"י ילין, תרביץ, שנה א, ספר ג, עמ' 106 = ששון הג"ל, עמ' 47; ועייץ עוד ששון, שם, עמ' 46.

וכיוצא בו אף בתרגום העברי, כגון בפ"ב, חלק א: כמו שאמר ויצו ה' אלקים וכו' = המקור הערבי, עמ' 16 (אבל ע"פ רוב בעברי נדפס וגו'), וכן בפירושו של האפודי, ראש פרק ט מחלק ב, אות ב.

ובאגרת תחית המתים, מהדורת פינקל, עמ' טו: וכו'. ובממועט מצאנו אף בכ"י הרמב"ם, שכתב וגו'; כגון

בתשובות שהדפיס לוצקי ב"התקופה", כרך ל—לא, עמ' 698, ובכתב-היד, שתצלומו נדפס בפירוש המשניות, ששון, כרך שלישי, עמ' 11 (הציונים לששון הם לנספחות בסוף הכרכים). ועד היכן אי אפשר לסמוך על העתקות, אפשר לראות ממורה נבוכים, המקור הערבי: עד עמ' 181 רגיל וכו' (חוץ מעמ' 8, שיש שם גם וכו' גם וגו'); אבל מכאן ואילך כתוב וגו' (אף על דברי תרגומים, עמ' 302, 422, ודברי חז"ל, עמ' 432, 440, 450), חוץ ממקום אחד, עמ' 216, ואפילו במקומות שהגיע אלינו קטע מכתב-ידו של הרמב"ם, ושם כתוב וכו'.

וכן במשנה תורה שוררת ערבוביה בדפוסים — אף בדפוסים ראשונים — ובכתב-יד. וכיוצא בו בדפוסים התלמוד. אע"פ שהשתדלו לשרש את הקיצור וכו' לפסוק, מכל מקום נשאר עוד בקידושין מ"ע"ב (אף בדפוס ראם!). וכיוצא בזה בלי קפידא ברבנו גרשם לחולין ז"ע"א — וכו'; אבל בשאר מקומות וגו'.
וכן ב"אור זרוע" לר' יצחק מווינא חלק שני, תחילת הלכות שבת ועוד.

וכן ב"כד הקמח" לר' בחיי, לולב, ד"ה ראה; ובערך "תשובה"; וב"שולחן של ארבע", השער השני.
ובדרשות ר' יהושע אבן שועיב, דפוס ויניציא (בדפוס קושטא ישנה קפידא).

ואף באחרונים, כגון "אור החיים" לר' יוסף יעבץ, "שלטי הגבורים" לר' אברהם משער אריה, צוואת ר' נפתלי כץ בתחילתה ובאמצעיתה.
ואף באחרונה ב"יש סדר למשנה" לר' ישעיה

פיק, לברכות ה, ג, מעתיק מכריתות ז ע"ב : אמר אביי מהכא
ואגודתו וכו'.

(ב"ענפי יהודה" לספר "והזהיר" ב, לד ע"א, הערה ק, מביא
מ"ספרי" פ' ראה (פי' צא) : וכל העם ישמעו וכו'. במקום : ויראון !
ועי' משנת סנהדרין פט ע"א.)

ולבסוף יש להוסיף מקבילה מעניינת :

כתוב ברבנו ירוחם, חלק אדם, סוף החלק השני:
"העוסק בתורה קודם שיעסוק יכול להתנות שיעסוק חבירו
בסחורה ויטול חלק מלמודו וכו'. אבל אחר שעסק כבר ונותן
לו חלק בשביל ממון, אינו כלו', כדכתיב : אם יתן איש את
כל הון ביתו וגומר". כך בדפוס ויניציאה. אבל בבית
יוסף, יורה דעה, סוף סימן רמו, העתיק מכאן : "את כל
הון ביתו וכו'". וכן מעתיק ממנו (מ"בית יוסף") בשל"ה,
מסכת שבועות, נא ראש ע"ב (דפוס ווארשא).

אמור מעתה, קביעת האחרונים להבדיל בין פסוק
לבין מאמר חז"ל אינה קביעות.

אבל מכיוון שנשתרש כבר הבדל זה — אין לעקרו,
והנח להם לישראל וגו'.